

ACTA ARCHAEOLOGICA LODZIENSIA

Łódzkie Towarzystwo Naukowe
Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi

ACTA ARCHAEOLOGICA ŁODZIENSIA
NR 61

Pieniądz na pograniczach
Currency in borderlands

ŁÓDŹ 2015

[Kup książkę](#)

ŁÓDZKIE TOWARZYSTWO NAUKOWE

ul. M. Curie-Skłodowskiej 11, 90-505 Łódź

REDAKTOR

Mariusz Mielczarek

ZASTĘPCA REDAKTORA

Anna Marciniak-Kajzer

SEKRETARZE REDAKCJI

Piotr Komorowski, Tomasz Kurasiński

RADA REDAKCYJNA

prof. R. Ardevan (Rumunia), prof. L. Kajzer (Polska), prof. J. Maik (Polska), dr V.P. Nikonorov (Rosja),
prof. K. Nováček (Czechy), prof. M. Stefanakis (Grecja), prof. V. Stolba (Dania),
prof. J. Symonds (Holandia), prof. W. Świętosławski (Polska)

ZESPÓŁ RECENZENTÓW

dr hab. J. Bodzek, prof. dr hab. V. Orlyk (Ukraina), dr P. Papiernik, dr V. Petac (Rumunia),
mgr J. Piniński, dr hab. D. Poliški, dr hab. P. Strzyż, dr E. Walczak

KOREKTY JĘZYKOWE

język polski: dr K. Skóra; język angielski: prof. N.V. Sekunda; język rosyjski: dr V. Gorončarovskij

Niniejszy tom wydany został dzięki wsparciu finansowemu
Fundacji Badań Archeologicznych imienia Profesora Konrada Jażdżewskiego

**FUNDACJA BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH
IMIENIA PROFESORA KONRADA JAŻDŻEWSKIEGO**
*THE PROFESSOR KONRAD JAŻDŻEWSKI FOUNDATION
FOR ARCHAEOLOGICAL RESEARCH*

Czasopismo indeksowane w bazach: CEEOL, CEJSH, Copernicus, EBSCOhost, Proquest, ERIH plus
Umieszczone na liście czasopism punktowanych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego

© Copyright by Łódzkie Towarzystwo Naukowe

ISSN 0065-0986

e-ISSN 2451-0300

Projekt okładki: P. Komorowski

Skład i łamanie: PRACOWNIA WYDAWNICZA Barbara Solarewicz, bsolarewicz@gmail.com

Druk: Zakłady Graficzne TAURUS Roszkowscy Sp. z o.o., Kazimierów, ul. Zastawie 12, 05-074 Halinów

[Kup książkę](#)

SPIS TREŚCI

Aleksandra Jankowska

- MIĘDZY BLISKIM WSCHODEM A GRECJĄ – PIENIĄDZ W OKRESIE ARCHAICZNYM
BETWEEN THE NEAR EAST AND GREECE – CURRENCY IN THE ARCHAIC PERIOD 7

Mariusz Mielczarek

- POMIĘDZY WSCHODEM I ZACHODEM. MENNICTWO OŚRODKÓW RODOS
W OKRESACH ARCHAICZNYM I KLASYCZNYM
BETWEEN EAST AND WEST. COINAGE OF THE RHODIAN POLEIS
IN THE ARCHAIC AND CLASSICAL PERIODS 13

Gabriel Mircea Talmațchi

- NEW CONSIDERATIONS ABOUT MEANING OF THE FORM AND THE CONVENTIONAL SYMBOLS
FOUND ON MONETARY TOKENS (6TH-5TH CENTURIES BC)
NOWE UWAGI O ZNACZENIU I ZWYCZAJOWYCH OPISACH
ŚRODKÓW PŁATNICZYCH (VI-V WIEK P.N.E.) 23

Barbara Solarewicz

- PIENIĄDZ NA POGRANICZU TRZECH KULTUR.
MONETY Z KOŚCIOŁA W HIPPOS, W DEKAPOLIS (IZRAEL)
CURRENCY ON THE BORDER OF THREE CULTURES.
COINS FROM THE CHURCH AT HIPPOS, IN THE DEKAPOLIS (ISRAEL) 39

Jacek Rakoczy

- MONETY BRĄZOWE W RZYMSKICH PROWINCJACH NAD DOLNYM DUNAJEM
W POŁOWIE III WIEKU. STUDIUM OBIEGU
BRONZE COINS IN THE ROMAN PROVINCES ON THE LOWER DANUBE
IN THE MIDDLE OF THE 3RD CENTURY. STUDIES ON COIN CIRCULATION 49

Piotr Chabrzyk

- SKARB MONET WCZESNOŚREDNIOWIECZNYCH Z KARTUZ NA POMORZU
AN EARLY MEDIAEVAL COIN-HOARD FROM KARTUZY IN POMERANIA 63

Adam Musiałowski

- NIESPOKOJNE LATA. PIENIĄDZ NA POGRANICZU KRÓLESTWA POLSKIEGO
I ZAKONU KRZYŻACKIEGO W LATACH 1410-1466
UNSETTLED YEARS. CURRENCY ON THE BORDERS OF THE KINGDOM OF POLAND
AND THE TEUTONIC ORDER DURING THE YEARS 1410-1466 67

Виктор Коцур

- ТАЛЕРЫ И ЕФИМОК С ПРИЗНАКАМИ В КОЛЛЕКЦИИ НАЦИОНАЛЬНОГО ИСТОРИКО-
ЭТНОГРАФИЧЕСКОГО ЗАПОВЕДНИКА „ПЕРЕЯСЛАВ”, КАК ИСТОЧНИК
ДЕНЕЖНОГО ОБРАЩЕНИЯ В УКРАИНЕ В XVI-XVIII ВЕКАХ
TALARY I „EFIMEK” ZE ZNAKAMI W ZBIORZE NARODOWEGO MUZEUM HISTORYCZNO-
ETNOGRAFICZNEGO „PEREJASLAV” JAKO ŹRÓDŁO DO POZNANIA OBIEGU PIENIĘŻNEGO
NA UKRAINIE W WIEKACH XVI-XVIII
THALERS AND „EPHIMEK” COIN WITH MARKS IN THE COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM
OF HISTORY AND ETHNOGRAPHY „PEREJASLAV”, AS A SOURCE FOR LEARNING ABOUT
THE CIRCULATION OF CURRENCY IN THE UKRAINE IN THE 16TH-18TH CENTURIES 77

Андрей С. Бойко-Гагарин

КУСТАРНЫЕ ПОДДЕЛКИ МОНЕТ АВГУСТА III САКСОНЦА (1733-1763) И СТАНИСЛАВА АВГУСТА ПОНЯТОВСКОГО (1764-1795) В НАХОДКАХ УКРАИНЫ NAŚLADOWNICTWA MONET AUGUSTA III (1733-1763) I STANISŁAWA AUGUSTA PONIATOWSKIEGO (1764-1795) W ZNALEZISKACH Z UKRAINY FORGERIES OF COINS OF AUGUSTUS III (1733-1763) AND STANISLAUS AUGUSTUS PONIATOWSKI (1764-1795) IN FINDS FROM THE UKRAINE	81

Wojciech Morawski

BANKI KOMERCYJNE NA WSCHODNICH ZIEMIACH II RZECZYPOSPOLITEJ COMMERCIAL BANKS IN THE EASTERN TERRITORIES OF THE SECOND POLISH REPUBLIC	85

Juliusz Bieniaś, Joanna Lipinin

DALEKOWSCHODNIE EMISJE PIENIĄDZA BANKU ROSYJSKO-CHIŃSKIEGO I BANKU ROSYJSKO-AZJATYCKIEGO NA PRZEŁOMIE XIX I XX WIEKU. POGRANICZE ROSYJSKO-CHIŃSKO-MONGOLSKIE FAR EASTERN BANKNOTE EMISSIONS OF THE RUSSIAN-CHINESE BANK AND THE RUSSIAN-ASIATIC BANK AT THE TURN OF THE 19 TH AND 20 TH CENTURIES. THE RUSSIAN, CHINESE AND MONGOLIAN BORDERLANDS	95

Tomasz Maćkowski

NUMIZMATYKA NA POGRANICZU RÓŻNYCH SPECJALNOŚCI. ŻETONY CZY TOKENY? UWAGI O NAZEWNICTWIE NOWOŻYTNYCH NUMIZMATÓW NUMISMATICS ON THE BORDER OF DIFFERENT SCIENCES. "JETONS" OR TOKENS? SOME REMARKS ON MODERN NUMISMATIC TERMINOLOGY	111

Aleksandra Jankowska

Instytut Archeologii i Etnologii PAN

alexandrajankowska@interia.pl

MIĘDZY BLISKIM WSCHODEM A GRECJĄ – PIENIĄDZ W OKRESIE ARCHAICZNYM

ABSTRAKT Znaleźiska srebrnych skarbów z terenu Lewantu, datowanych na okres między X a VI w. p.n.e. dostarczyły interesującej perspektywy w rozważaniach nad początkami monety greckiej. Przeprowadzone badania metalograficzne wykazały, że przynajmniej jeden ze wspomnianych skarbów został wytworzony ze srebra pochodzącego z Laurion, Sifnos i Chalkidiki. Przybicie stempla na fragmencie metalu o określonej masie, ustanowione około 600 r. p.n.e. w cywilizacyjnym tyglu reprezentowanym przez położone w zachodniej części Azji Mniejszej greckie państwa – miasta i królestwo Lidii, dopełnia ekonomicznego obrazu świata, w którym ważenie metalu było stałą i doskonale poznaną praktyką. Fundamentalna różnica tkwiła jednak w greckich poszukiwaniach nowych form rządzenia i administracji. Pieniądz w postaci monety wypełnił bowiem tak symboliczne jak i funkcjonalne potrzeby *polis* jako instytucji i jej mieszkańców.

Słowa kluczowe: archaiczna Grecja, Bliski Wschód, wprowadzenie monety, *polis*, Arystoteles

ABSTRACT As early as the third millennium BC, silver began to play the role of a privileged commodity and as reserve of value in Egypt and in the kingdoms of the Near East. In the second millennium and increasingly in the first millennium, silver was used not only as a reserve and measure of value but, what is more significant as an instrument of payment. Whether archaeological or textual, the evidence from the Mesopotamian states and from the Levant shows that silver was increasingly used as a monetary instrument at that time. The so-called *Hacksilber* is found in more than thirty hoards in the Levant in the Iron Age Period. This can partly demonstrate that the fundamental concepts of money were established in the Near East long before the Greeks and the Lydians adapted them and, above all, transformed these into the form of coin, in the 6th century. This great transformation, as well as the vast historical question of the emergence of coinage was directly related to the evolution of institutions bound up with the emergence of the *polis*.

Key words: Archaic Greece, Near East, invention of coinage, *polis*, Aristoteles

Mariusz Mielczarek

Instytut Archeologii i Etnologii PAN

mielczmar@o2.pl

POMIĘDZY WSCHODEM I ZACHODEM

MENNICTWO OŚRODKÓW RODOS W OKRESACH ARCHAICZNYM I KLASYCZNYM

ABSTRAKT Położona u wybrzeży Azji Mniejszej wyspa Rodos jest terenem, na którym w starożytności ścierały się wpływy kulturowe i ekonomiczne płynące z Azji Mniejszej oraz ze świata greckiego. Sytuacja ta widoczna jest w mennictwie ośrodków rodyjskich w okresach archaicznym i klasycznym. Trzy rodyjskie *poleis*, Ialysos, Lindos i Kamiros emitowały własne monety od ostatniej ćwierci VI w. p.n.e. do 408/407 r. p.n.e., tj. do czasu założenia miasta Rodos. Ikonografia monetarna oraz systemy wagowe, w których wybijano monety odzwierciedlają zmiany polityczne i powiązania gospodarcze. Na produkcję monetarną istotny wpływ wywarły powiązania handlowe – przez Rodos prowadziły szlaki handlowe wiążące Grecję z Azją Mniejszą, Lewantem i Egiptem. Sytuacja ta znalazła swoje odbicie w rozlokowaniu skarbów zawierających monety ośrodków rodyjskich. Szczególny charakter ma dyskusja nad produkowanymi na Rodos monetami elektronowymi.

Słowa kluczowe: starożytna Grecja, Rodos, monety, powiązania handlowe, okres archaiczny, okres klasyczny

ABSTRACT The island of Rhodes, situated near Asia Minor, was an area in which cultural and economic influences from Asia Minor and the Greek world met in Antiquity. Effects of this situation are visible in the coinages of the Rhodian *poleis* in the Archaic and Classical periods. Ialysos, Lindos and Kamiros issued coins from the last quarter of the 6th century BC to 408/407 BC, i.e. to the time of founding of the city of Rhodes. The history of the coinage of each city is discussed. Coin iconography and different weight systems used in coin production are related to the prevailing political and economic situation. The trade connections of the three Rhodian *poleis* with Asia Minor, the Levant and Egypt also had a strong influence on Rhodian coinage. These trade relations well attested by the location of coin hoards consisting of coins of Ialysos, Lindos and Kamiros. Special attention is given to the electrum coins minted by the Rhodian *poleis*. A special topic of the discussion is the reasons why electrum coinage was produced.

Key words: Ancient Greece, Rhodes, coins, trade relations, Archaic period, Classical period

Gabriel Mircea Talmatchi

The National Museum of History and Archaeology

Constanța, Romania

gtalmatchi@yahoo.com

NEW CONSIDERATIONS ABOUT MEANING OF THE FORM AND THE CONVENTIONAL SYMBOLS FOUND ON MONETARY SIGNS (6TH-5TH CENTURY BC)

ABSTRACT One of the main questions to be put to the evidence is what is the connection between the shape of monetary signs in use and everyday reality in the sixth and fifth centuries BC. Also, if they were commercial items, what was their significance, because they don't fully express the function of currency? Were they made in the shape of arrowheads without ultimately symbolizing anything of the purpose for which they were created? In fact, 'arrowhead' monetary signs represent measurable symbols, used in real trade transactions as a 'standard' in certain regions. They were established to act as a counterpart for quantities of goods, which were at the time in question grain and fish products. These two commodities seem to be the most sought after by the local population of Greek origin population. These monetary signs could represent, after a primary connection had been established by spindle-shaped arrowheads, through other stages too throughout the second half of the 6th century BC, evolve into other shapes, in the classic cases representations in the shape of cereal grain, or marine fish respectively. Our opinion is that the interpretation of these signs must have been unequivocal for the population of 6th and 5th centuries BC, or, more precisely the interpretation of their significance and destination. Here we are not referring to real arrowheads used in battle. In casting these monetary signs items the elements which were selected for local exchange were depicted in a selected shape. This means that the simplest one, an arrowhead, represents this symbolically, it is not a real weapon. They represent instead the exchange items for which they were created: cereals-wheat ears or wheat and barley grains, fishery products etc. These new considerations were suggested to us by the study of the monetary symbolism throughout the Greek world. Special attention has been given to the presence, on some of the "arrowhead" monetary signs of the first type (especially the cast monetary signs), of a series of symbols that could be linked, it is assumed, to some monetary workshops of the West-Pontic colonies. They appear chiefly, if not in their entirety, on the "arrowhead" signs in the shape of a laurel leaf, with elongated form with a prominence of central rib and edge.

Key words: Pontus Euxinus, pre-Roman period, monetary signs, trade

ABSTRAKT Celem prezentowanych studiów jest rozważenie związku kształtu monetopodobnych form pieniądza charakterystycznych dla zachodniego i północnego wybrzeża Morza Czarnego z wytworami codziennego użytku. Uwagi odnoszą się do świata greckiego VI i V w. p.n.e. Pieniądz ten był środkiem płatniczym używanym w handlu, chociaż wydaje się, że nie w pełni oddawał on funkcje pieniądza monetarnego. Pieniądze w kształcie grotów strzał nie muszą symbolizować celu militarnego, dla którego pierwotnie zostały stworzone. W rzeczywistości znaki pieniężne w formie grotów strzał to możliwy do policzenia środek pieniężny używany w gospodarce, przede wszystkim w handlu, przy zastosowaniu rozmaitych „standardów” regionalnych. Zostały one wykreowane jako równoważniki dóbr, w tym czasie w pierwszej kolejności zboża i ryb. Te grupy towarów były szczególnie pożądane przez Greków i znaki pieniężne wydają się być szczególnie powiązane z nimi, także poprzez ich formę („groty strzał” w formie liścia przypominające kształtem ziarno). Dlatego uznano za celowe zaproponowanie bardziej jednoznacznej oceny tych znaków pieniężnych, ich znaczenia i przeznaczenia na tle sytuacji właściwej dla VI i V w. p.n.e. Po prostu skorzystano z popularnych wzorów, aby stworzyć środek ułatwiający wymianę. Opinię tę wspierają studia z zakresu ikonografii greckiej.

Słowa kluczowe: Morze Czarne, okres przedrzymski, znaki monetarne, handel

Barbara Solarewicz

Polskie Towarzystwo Numizmatyczne

bsolarewicz@gmail.com

PIENIĄDZ NA POGRANICZU TRZECH KULTUR
MONETY Z KOŚCIOŁA W HIPPOS, W DEKAPOLIS (IZRAEL)

ABSTRAKT Podczas prac archeologicznych w Hippos (aramejska Susita) Dekapolis, prowadzonych w latach 2000-2010 zarejestrowano łącznie 885 monet. Na terenie kompleksu „kościółła północno-zachodniego”, polska ekipa odkryła 43 monety datowane od III w. p.n.e. po wiek VIII n.e., tzn. do momentu zniszczenia budowli w 749 r., w efekcie trzęsienia ziemi. Są to monety greckie, rzymskie i bizantyńskie oraz pieniądze arabskie. Do wyjątkowych znalezisk należy solid Herakliusza (610-641) oraz skarb anonimowych felsów umajjadzkich z połowy VIII wieku. Materiał numizmatyczny stanowi podstawę dyskusji na temat sytuacji kulturowej w mieście.

Słowa kluczowe: Dekapolis, Hippos, Susita, kościół wczesnochrześcijański, znaleziska monetarne, obieg monetarny

ABSTRACT Hippos, also known as Sussita, was located on a hill on the eastern shore of the Sea of Galilee, was one of the cities of Decapolis. Its origins date back to the Hellenistic period, although it is not certain whether its foundation took place during the reign of the Ptolemies or Seleucids in that region. As a Greek city with a small admixture of Jewish population, it was torn by internal ethnic conflicts starting from Hasmonean domination (83-80 BC) until the alliance of Greek population with Romans during the First Jewish War (66-73). Archaeological research in Hippos 2000-2010 uncovered a total of 885 coins. The Polish team working in the NWC complex discovered 43 coins dating from the 3rd century BC to the 8th century AD. These include 3 Ptolemaic coins, 3 coins of the Seleucids, 1 coin of Tyre from the late 2nd century BC, an anonymous coin minted in Phoenicia in the 1st century AD, a coin of Herod the Great (37-4), 2 Roman provincial coins of the 2nd century, 3 Roman Imperial coins and 2 Arabian from 3rd century. 3 coins were minted by the successors of Constantine I the Great (306-337). Coinage of the Late Roman Empire is represented by 5 pieces. Also found were 2 Byzantine coins, 1 Arab coin of 7th or 8th centuries, and 14 Umayyad coins. This numismatic material has been briefly described, arranged in chronological groups.

Key words: Decapolis, Hippos, Sussita, early Christian church, coin finds, coin circulation

Jacek Rakoczy

Instytut Archeologii

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

jacek.rakoczy@umk.pl

MONETY BRĄZOWE W RZYMSKICH PROWINCJACH NAD DOLNYM DUNAJEM W POŁOWIE III WIEKU. STUDIUM OBIEGU

ABSTRAKT Wyniki prac archeologicznych na terenach dawnych rzymskich prowincji naddunajskich stworzyły możliwość badań nad ogólnym modelem cyrkulacji monet w prowincjach rzymskich w połowie III w. n.e. Prezentowane opracowanie dotyczy obiegu monet brązowych na terenie prowincji nad dolnym Dunajem. Analiza porównawcza została wykonana na podstawie materiałów z Dacji oraz sąsiednich prowincji. Punktem odniesienia dla danych numizmatycznych są charakterystyczne wydarzenia historyczne, takie jak ewakuacja prowincji Dacji przez rzymską administrację, wewnętrzne i zewnętrzne niepokoje na wskazanych terenach.

Słowa kluczowe: cesarstwo rzymskie, III wiek n.e., prowincja Dacja, monety brązowe, obieg monetarny

ABSTRACT Archaeological research into the Roman Danubian provinces forms an interesting basis for studies on general model of coin circulation in Roman provinces in the middle of the 3rd century. The article presents an analysis of bronze coin circulation in the Lower Danube region. From the end of the 1st century until the reign of Valerian I and Gallienus the central imperial mint was in Rome. After 196 the status of these Eastern mints changed from independent mints to that of branches of the Roman mint in Rome. It is generally agreed that from the joint rule of Valerian I and Gallienus onwards, Roman imperial monetary policy moved towards a process of decentralization. From this point of view, the provinces from the Lower Danube, Pannonia, Moesia and Dacia, provide an excellent example. Until the reign of Septimius Severus the coin finds show a similar pattern concerning the coin supply in this area. The mint of Rome has pride of place in coin supply. Other mints represented in the coin finds are the Greek cities, such coins are extremely infrequent low, and they are almost all bronze. The increase in the quantity of silver coinage was followed by a lack of bronze coinage. The low production of bronze denominations issued by the central mint at Rome could have been noted already in the reign of Commodus, especially as regards the lower denominations, the dupondius and as. The coin finds from this area show an even a stronger decrease as regards the frequency of the finds of central bronze denominations for the period of Septimius Severus and his successors. The phenomenon was not something specific only to the Middle and Lower Danube, but also to other parts of the Empire. In the case of Britannia, it has been established that, in fact, there was a shortage of bronze coinage from the central mint during the reign of Septimius Severus. As a consequence of this situation the denominations (the bronze coinage) in which change was given for day-to-day market transactions, is, therefore, is not surprising, and nor the fact that the so-called "emergency-money" is more frequently found in this period. The so-called *limesfalsa* coins, cast coins of bad quality of bronze alloy and lighter weight than the genuine coins, are more frequently found for the reign of Septimius Severus. If these coins were issued with or without the permission of either central imperial or local authority, or if they are regarded as faked coins is still difficult to stay. Concerning the topic of this study, an interesting aspect occurred during the reigns of Commodus and the first Severans, Septimius and Caracalla. The percentage of Greek civic coins issued in the period 180-218 circulating in the province of Moesia Inferior is extremely high compared to adjacent provinces. Although it has been suggested that this situation is a result of imperial visits in this region, in fact we might here have an example of the monetary and political abilities of the Imperial house.

Key words: Roman empire, 3rd century, Dacia, bronze coins, coin circulation

Piotr Chabrzyk

Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi

piotr.chabrzyk@maie.lodz.pl

SKARB MONET WCZESNOŚREDNIOWIECZNYCH Z KARTUZ NA POMORZU

ABSTRAKT Obieg pieniężny na ziemiach Polski we wczesnym średniowieczu miał charakter transgraniczny. W okresie panowania pierwszych Piastów moneta rodzima była jedynie dopełnieniem dużej masy srebra monetarnego, które docierało na ziemie Polski z kierunków północnego i zachodniego. Z obu napływała moneta niemiecka. W roku 1951 do zbiorów numizmatycznych Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi przekazano zespół monet wczesnośredniowiecznych, będący najprawdopodobniej częścią większego znaleziska, pochodzącego z Kartuz lub niedalekich okolic tej miejscowości. Wskazują na to materiały archiwalne oraz bliskość chronologiczna denarów. Należą one do typu V według klasyfikacji M. Gumowskiego. Na awersach mają krzyż otoczony wieńcem pereł oraz napisy otokowe.

Słowa kluczowe: Polska, wczesne średniowiecze, denary krzyżowe, skarby

ABSTRACT Coin circulation within the territory of the present-day Polish state was characterized in the early middle ages by its transboundary nature. During the reign of the first rulers of the Piast dynasty the indigenous coin production only served as a supplement to the great amount of monetary silver that was reaching our lands from the north and west. German coins flowed in from both of these directions. In 1951 the numismatic collection of the Museum of Archaeology and Ethnography in Lodz received a hoard from Kartuzy or nearby, which possibly formed part of a larger find. All of the surviving coins from this hoard are of type V according to the classification of M. Gumowski. Their obverse bears a cross surrounded by pearls, and, in the rim, various letters. Archival research shows that these coins are probably a part of a hoard that did not survive intact down to our times. One cannot be absolutely certain, however, that the deposit came from the vicinity of Kartuzy.

Key words: Poland, early mediaeval ages, crossdeniers, coin hoards

Adam Musiałowski

Muzeum Okręgowe w Toruniu

amusialowski@wp.pl

NIESPOKOJNE LATA
PIENIĄDZ NA POGRANICZU KRÓLESTWA POLSKIEGO
I ZAKONU KRZYŻACKIEGO W LATACH 1410-1466

ABSTRAKT Przedmiotem artykułu jest analiza 46 skarbów monet odkrytych na terenach konfliktów zbrojnych Królestwa Polskiego oraz Zakonu Krzyżackiego. W jej efekcie stwierdzić można, że napięcia te nie miały znaczącego wpływu na wzajemne relacje gospodarcze obu krajów oraz na obieg pieniężny na tym terenie. Struktura skarbów monet wskazuje, iż odzwierciedlają one potrzeby ekonomiczne obu stron.

Słowa kluczowe: Królestwo Polskie, Zakon Krzyżacki, skarby monet

ABSTRACT An analysis of 46 coin hoards discovered in the border area of the Kingdom of Poland and the Teutonic Order inclines one to the belief that the series of military conflicts between these two states had no significant impact on their economic relations or on monetary circulation. The structure of the hoards reflects the material possessions of the local population, as well as their needs as consumers on both sides of the frontier.

Key words: Kingdom of Poland, Teutonic Order, coin hoards

Виктор Коцур

Кировоградский национальный

технический университет

phdpu.edu@gmail.com

**ТАЛЕРЫ И ЕФИМОК С ПРИЗНАКАМИ В КОЛЛЕКЦИИ НАЦИОНАЛЬНОГО
ИСТОРИКО-ЭТНОГРАФИЧЕСКОГО ЗАПОВЕДНИКА „ПЕРЕЯСЛАВ”,
КАК ИСТОЧНИК ДЕНЕЖНОГО ОБРАЩЕНИЯ В УКРАИНЕ В XVI-XVIII ВЕКАХ**

ABSTRAKT Stałe zainteresowanie budzą srebrne talary wybite przez władców Europy Zachodniej, które szeroko obiegały również na rynkach Europy wschodniej. W zbiorach narodowego muzeum „Perejaslav” znajdują się dotychczas nieopublikowane talary, które trafiły na terytorium Ukrainy. Ich publikacja uzupełnia dane na temat obiegu pieniężnego na ziemiach Ukrainy w XVII i XVIII w.

Słowa kluczowe: Ukraina, XVII-XVIII wiek, obieg pieniężny, talar, „efimek”

ABSTRACT Thalers struck by Central European rulers were in circulation in the Eastern part of Europe too. Among the numismatic holdings of the “Pereyaslav” National Museum in Ukraine are coins of this type, which were in circulation throughout Ukrainian territory. The present publication of the Museum holdings of coins of this type supplements our picture of coin circulation in Ukraine in the 17th and 18th centuries.

Key words: Ukraine, 17th-18th centuries, coin circulation, thaler, „ephimek”

АБСТРАКТ Особый интерес представляют крупные серебряные талеры, чеканенные от имени правителей государств Западной Европы, получившие широкое распространение тоже на восточном европейском денежном рынке. В фондах Национального историко-этнографического заповедника „Переяслав” хранятся неопубликованные раньше талерные монеты имевшие распространение на денежном рынке украинских земель. Они добавляют данные об монетном обращении на территории Украины XVII-XVIII веков.

Ключевые слова: Украина, XVII-XVIII в., денежное обращение, талер, „ефимок”

Андрей С. Бойко-Гагарин

Национальный музей истории Украины

boiko_gagarin@mail.ru

КУСТАРНЫЕ ПОДДЕЛКИ МОНЕТ АВГУСТА III САКСОНЦА (1733-1763) И СТАНИСЛАВА АВГУСТА ПОНЯТОВСКОГО (1764-1795) В НАХОДКАХ УКРАИНЫ

ABSTRAKT W artykule zaprezentowano znalezione na Ukrainie falsyfikaty monet Augusta III (1733-1763) oraz Stanisława Augusta Poniatowskiego (1764-1795) wykonane w sposób chałupniczy. Każde znalezisko opisane zostało oddzielnie, z uwzględnieniem danych o miejscu odkrycia. Ocena techniki produkcji falsyfikatów wsparta została wynikami analiz XRF. Uzyskane efekty stały się podstawą dyskusji na temat cech typowych dla wykonanych metodą chałupniczą falsyfikatów monet polskich drugiej połowy XVIII wieku.

Słowa kluczowe: Polska, Ukraina, monety polskie, falsyfikaty, znaleziska monet

ABSTRACT This article deals with the private forgeries of the coins of Augustus III (1733-1763) and Stanislaus Augustus Poniatowski (1764-1795) founded in Ukraine. A description of the counterfeits and the topography of their finds are given. The technology of the production of the forgeries is established by the aid of XRF analysis. The main trends and the features of Polish coin counterfeiting during this period are illustrated.

Key words: Poland, Ukraine, Polish coins, forgeries, coin finds

АБСТРАКТ Во время правления королей Речи Посполитой Августа III Саксонца (1733-1763) и Станислава Августа Понятовского (1764–1795) денежное обращение на украинских исторических землях существенно изменилось. Среди монет Августа III Саксонца прототипами для подделки становятся также медные монеты – солиды и гроши. Подделки в годы правления короля Станислава Августа Понятовского отличаются преобладанием в качестве прототипа монет достаточно высокого номинала – в четыре гроша. Опубликовано состав сплава поверхности фальшивых монет за данными РФА анализа.

Ключевые слова: Польша, Украина, польские монеты, подражания, монетные находки

Wojciech Morawski

Szkoła Główna Handlowa

wojciech.morawski@sgh.waw.pl

BANKI KOMERCYJNE NA WSCHODNICH ZIEMIACH II RZECZYPOSPOLITEJ

ABSTRAKT Polska bankowość komercyjna rozwijała się w oparciu o trzy różne systemy prawne. Najbardziej rygorystyczny, ale dzięki temu najbezpieczniejszy był system rosyjski. Austriacki był łagodniejszy, a najbardziej liberalny był system niemiecki. Inflacja powojenna podkopała potencjał kapitałowy banków. Kryzys 1925 roku, a następnie wielki kryzys lat 30-tych ujawniły skutki tej sytuacji. Większość banków nie przetrwała tych prób. Ekspansja, a następnie regres polskiej bankowości komercyjnej na Kresach Wschodnich były widoczne jeszcze wyraźniej, niż w pozostałych częściach Polski. Relatywnie mocną pozycję utrzymały dawne, utworzone przed 1914 rokiem banki wileńskie. Banki lwowskie odgrywały istotną rolę w latach 20-tych, ale w następnej dekadzie ich znaczenie zmalało. Z jednej strony padły ofiarą kryzysu za sprawą ścisłych powiązań z austriackim rynkiem pieniężnym, z drugiej – odbywał się proces przenoszenia ze Lwowa do Warszawy najpoważniejszych instytucji.

Słowa kluczowe: Polska, II Rzeczpospolita, Kresy Wschodnie, banki

ABSTRACT During the times of Second Polish Republic commercial banking was gradually losing its importance. In the Eastern Borderlands the process ran deeper and faster than elsewhere. In the wake of two consecutive banking crises in 1925 and 1931, a number of weak institutions which had been founded during the period of inflation collapsed. Old banks of Vilnius, founded before 1914, remained relatively strong. Banks of Lvov had played an important role in the 1920's but became much less important a decade later. One reason was that due to their interaction with the Austrian monetary market, they suffered gravely from the crisis. Shifting of the most important institutions from Lvov to Warsaw did not help, either.

Key words: Poland, Second Polish Republic, Eastern territories, banks

Juliusz Bienias

Polskie Towarzystwo Numizmatyczne

juliuszbienias@poczta.onet.pl

Joanna Lipinin

Wyższa Szkoła Menedżerska w Warszawie

lipinina@op.pl

**DALEKOWSCHODNIE EMISJE PIENIĘŻNE BANKU ROSYJSKO-CHIŃSKIEGO
I BANKU ROSYJSKO-AZJATYCKIEGO NA PRZEŁOMIE XIX I XX WIEKU
POGRANICZE ROSYJSKO-CHIŃSKO-MONGOLSKIE**

ABSTRAKT Artykuł dotyczy emisji pieniężnych Banku Rosyjsko-Chińskiego i Banku Rosyjsko-Azjatyckiego na przełomie XIX i XX w. na tle relacji pomiędzy Imperium Rosyjskim i Cesarstwem Chińskim, podstaw prawnych emisji, obszaru obiegu i stosunku do systemu pieniężnego ówczesnych Chin. Wykazano istotne różnice między tekstami chińskimi klauzul upoważniających do obiegu pieniądza a klauzulami rosyjsko- i anglojęzycznymi.

Słowa kluczowe: Bank Rosyjsko-Chiński, Bank Rosyjsko-Azjatycki, Kolej Wschodnio-Chińska, ku-ping tael, dolar meksykański, dolar w monecie lokalnej, złoty fen, kesh

ABSTRACT This gives an account of the activity of the Russian-Chinese Bank, later known as the Russian-Asiatic Bank, in issuing currency at the turn of the 19th and 20th centuries. It describes the Sino-Russian relationship of that period, discusses the legal basis of the issuing of currency, its range of circulation, and its exchange rate as regards Chinese currency. It demonstrates that there were significant discrepancies between the Chinese, Russian and English regulations authorizing the issuing of banknotes.

Key words: Russian-Chinese Bank, Russian-Asiatic Bank, China Eastern Railway, kuping tael, Mexican dollar, local currency dollar, gold fen, cash

Tomasz Maćkowski

Uniwersytet Gdański

mackowskitomasz@wp.pl

NUMIZMATYKA NA POGRANICZU RÓŻNYCH SPECJALNOŚCI

ŻETONY CZY TOKENY?

UWAGI O NAZEWNICTWIE NOWOŻYTNYCH NUMIZMATÓW

ABSTRAKT Celem niniejszego artykułu jest prześledzenie znaczenia pojęcia „żeton” na gruncie języka polskiego i zasygnalizowanie zbyt szerokiego zakresu stosowania tego terminu w numizmatyce polskiej. W europejskiej terminologii numizmatycznej „jeton/jetton” oznacza najczęściej to samo co w języku polskim „liczman/ podskarbiówka”. Natomiast polscy badacze nazywają wspólnie „żetonami” m.in. wykonane w XIV-XVIII w. ołowiane zabytki sygnowane różnorodnymi znakami, które najczęściej były wykorzystywane do rozliczania pracy, powinności, uprawnień bądź określonych dóbr materialnych. Jest to bardziej wynikiem stosowanej w środowisku badaczy po II wojnie światowej konwencji, niż wyrazem historycznego rozwoju pojęcia. Ponadto, w czasach coraz bardziej wdzierającego się do naszej rzeczywistości języka angielskiego fakt, iż „jeton” „żetonem” wcale nie jest – może prowadzić do szeregu nieporozumień w opisie dawnych artefaktów.

Słowa kluczowe: terminologia numizmatyczna, żeton, Gdańsk

ABSTRACT The article discusses the usage of the word “żeton” in Polish numismatic terminology. Over the last two decades archaeological excavations in Gdańsk have uncovered a very large number of small pieces of sheet lead stamped with the coat of arms of the city of Gdańsk, personal marks, or various emblems. Some of the municipal tokens dating to the 16th and 17th centuries found in Gdańsk are inscribed with the German word “Zeichen” or “Teken”. Both terms can be translated as “token”, but in contemporary Polish numismatic terminology they are termed “żetony”. The author examines the very meaning of the latter term in Polish, pointing out that originally during the Middle Ages there was a significant difference between “żetony” and “Zeichen” or “Teken” (tokens). It was not until the end of World War II that the Polish research community adopted the practice of mixing both terms in a way that actually compromised their historical meaning. Thus the author suggests that it is highly desirable to reconsider the usage of both terms in order to develop a more precise definition of the artifacts in question and to avoid unnecessary misunderstanding.

Key words: numismatic terms, token, Gdańsk